

тості має тенденцію до загострення, що пов'язано також із загальноєвропейською економічною кон'юнктурою [13].

Отже, міжнародні освітні програми Темпус, Еразмус Мундус, Жан Моне, Молодь в дії та інші є своєрідними інструментами реалізації загальновідомої мети перетворити ЄС на світового лідера в освіті, а європейські університети – на осередки знань та інновацій, що, в свою чергу, сприятиме взаєморозумінню між людьми, активізуватиме міжкультурний діалог. Участь українських вищих навчальних закладів у цих та інших програмах є позитивним явищем, оскільки сприяє побудові конкурентоспроможної освітньої та наукової системи в Україні.

Нагальна необхідність концентруватися на якості освіти та на запровадженні європейських стандартів забезпечення зовнішньої та внутрішньої якості має стати для вітчизняної системи вищої освіти головним пріоритетом на перспективу. Необхідно ввести в дію інструменти, завдяки яким Європа забезпечує гармонізацію своєї освіти, тобто слід повністю ввести провідник трансферу кредитів, кожен студент має отримати європейський додаток до диплома. З 2012 року такі інструменти гармонізації національної вищої освіти відповідно до європейської, як Національна рамка кваліфікацій та додаток до диплома європейського зразка, Україна почала активно впроваджувати [11; 14].

Запровадження програми національної мобільності аспірантів, подолання розриву між сферами праці й освіти, спрощення системи нострифікації, яка успадкована від радянських часів і не стимулює бажання української молоді отримати диплом іноземного вишу, сприятиме поступовій інтеграції вітчизняних наукових досліджень до світових. У Європі існує спектр угод про взаємне визнання дипломів. В Україні тільки близько 30 угод із різними країнами, тоді як вона могла мати 100 [13]. Великі сподівання покладаються на Новий Закон «Про вищу освіту», він є значно кращим за той, що маємо нині, за умови, якщо до нього не будуть вносити різні правки.

1. Андрущенко В. Австрія і Україна в структурі європейських освітніх стратегій: проблеми взаємодії / В. Андрущенко // Австрія й Україна у контексті європейської інтеграції й співробітництва. Збірник наукових праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – С. 13–18. 2. Андрушкевич Ф. Польський «освітній прорив» та його значення для українських освітніх інновацій / Ф. Андрушкевич // Вища освіта України. – 2011. – № 1 (40). – С. 103–109. 3. Барановська Л. В., Барановський М. М. Використання досвіду роботи в проектах Європейського союзу Tempus / Tacis з метою підвищення якості професійної підготовки студентів / Л. В. Барановська, М. М. Барановський // Інтеграція вищої школи України до європейського та світового освітнього простору. – К.: «Вища освіта України», 2012. – С. 33–40. 4. Бондаренко М. Інтеграція в європейську систему вищої освіти в ІТ-галузі шляхом участі в міжнародних освітніх програмах, проектах та конкурсах / М. Бондаренко // Вища школа. № 2. – 2011. – С. 7–15. 5. Горобець Ю. ЮНЕСКО – це освітня лабораторія / Ю. Горобець // Освіта України. – 1997. – № 49 (69), 5 грудня. 6. Жулева Л. Д., Мацкевич Д. А. Некоторые вопросы интеграции вузов в мировое образовательное пространство / Л. Д. Жулева, Д. А. Мацкевич // Інтеграція вищої школи України до європейського та світового освітнього простору. – К.: «Вища освіта України», 2012. – С. 51–53. 7. Закон України «Про вищу освіту» // Організація навчального процесу у навчальних закладах; [упоряд. О. В. Ситяшенко]. – К.: Задруга, 2004. – С. 11–108. 8. Звіт Ректора Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Андрущенко Віктора Петровича за 2003–2010 роки. – К., 2010. – 184 с. 9. Згуровський М. Докорінне реформування освіти – це відтворення інтелектуальності і духовності українського народу / М. Згуровський // Освіта України. – 1997. – № 28 (48), 11 липня. 10. Інформаційно-аналітичний матеріал про основні європейські програми та ініціативи у сфері освіти і навчання, що мають міжнародний вимір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/7336>. 11. Історія успіху // Освіта України. – 2012. – № 25, 18 червня. 12. Каленюк І. С., Гонта О. І., Вербовий М. П., Холявко Н. І. Інтеграція вищої освіти України в європейський та світовий освітній простір: економічний вимір: монографія / І. С. Каленюк, О. І. Гонта, М. П. Вербовий, Н. І. Холявко; За заг. ред. д. е. н., проф. Каленюк І. С. – Чернівці: РВК «Десяняська правда», 2011. – 165 с. 13. Портрет студента // Статті з питань освіти // Освітній портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/articles/1256.html>. 14. Табачник Д. Цього року вперше видано наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, за яким усі ВНЗ зобов'язані видавати додаток до диплома європейського зразка // Освіта України. – 2012. – № 23, 4 червня. 15. Тейзе Є. Українським студентам до «європейської мобільності» ще далеко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/abroad/higher_school/articles/23788/. 16. Шубартовський Г. Інтернаціоналізація університетської освіти / Г. Шубартовський // Вища школа. – 2011. – № 4. – С. 59–63.

Світлана Бойко

Проблема збереження української ідентичності у контексті глобалізаційних процесів

У статті аналізується поняття «ідентичність» у науковому дискурсі. Автор звертає увагу на те, що українська ідентичність не тотожна ані національній, ані етнічній. Розкриваються історичні витoki української ідентичності. Висвітлюються результати дослідження проблеми збереження української ідентичності в науковому доробку вчених Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії.

The concept of «identity» in the scientific discourse is analyzed in the article. The author directs the attention to the opinion, that the Ukrainian identity is not the same either national or ethnic identity. The historical sources of the Ukrainian identity are found out. The results of research of problem of the Ukrainian identity safeguarding by the scientific work of scientists from the National scientific & research institute for Ukrainian- and World history are showed.

На сучасному етапі розвитку науки поняття «ідентичність» займає одне з пріоритетних місць за кількістю трактувань, інтерпретацій та оцінок. Одних лише визначень ідентичності десятки. Термін «ідентичність» помітно витіснив такі звичні поняття, як «самосвідомість» та «самовизначення». Це пов'язане, насамперед, з тим, що цей термін окреслює широкий і глибокий характер позиціонування особистості в оточуючому світі, він пов'язаний як з об'єктивною, так і суб'єктивною оцінкою реальності.

Не дивлячись на це, поняття «ідентичність», як стверджує М. А. Козловець, «часто використовується у дослідженні надто розпливчато, сутність ідентичності, як справедливо

зазначають деякі автори, просто «вислизає із рук» під час спроб уловити і визначити її зміст. Розбіжності простежуються у розумінні природи цього явища, його структури, а також специфіки реалізації та застосування ідентичності у формі конкретних втілень» [8, с. 27]. Справа ускладнюється й тим, що багато дослідників використовують термін «ідентичність» для позначення її різновидів (етнічна, національна, релігійна, професійна, культурна, політична, регіональна, геополітична, цивілізаційна тощо) як щось апіорі зрозуміле, що не потребує жодних визначень.

Етимологія слова «ідентичність» (від лат. *identicus* – однаковий, тотожний) поєднує у собі два значення: перше –

тотожність особи самій собі, антиномією у цьому розумінні для нього є слово «інший»; друге – виняткова однаковість з кимось або чимось, у цьому випадку антиномією до нього є слово «різний». Ідентичність – це співвіднесеність когось (що має буття) з самим собою у зв'язку із власною мінливістю. Вона постає як спосіб збереження форми того або іншого суб'єкта у часі й просторі.

Поняття «ідентичність» може мати й інше значення – унікальність, справжність (лат. *ipse*, англ. *selfhood*, нім. *Selbstheit*). Подібний підхід знаходимо у філософській спадщині М. Хайдеггера. Він використовує поняття «тожсамість» як позначення для буття Я (самобуття), тобто такого суцього, яке може сказати: «Я» [8, с. 28].

Проблеми визначення та конструювання ідентичності досліджувалися представниками різних пізнавальних парадигм: примордіалізму, есенціалізму, постмодернізму та конструктивізму. З-поміж вітчизняних науковців, які наголошують на об'єктивних чинниках виникнення та розвитку ідентичності, можна виокремити роботи І. Кресіної, Л. Нагорної, В. Євтуха, О. Майбороди, В. Сергійчука, М. Обушного, Т. Воропаєвої, В. Крисаченка, Т. Кононенка, Л. Шкляра, М. Михальченка, Б. Парахонського, Г. Палій, О. Ляшенка та ін. [12; 19; 13; 11; 10].

Одним із усталених визначень ідентичності є самототожність об'єктів. За таким її трактуванням стоїть давня філософська традиція (передусім некласична) визнання більш фундаментального значення тотожності, ніж розходження. Ідентичність при цьому розумілася як безпосередня та самоочевидна даність, що виключає відмінність і зміну як причину розвитку. У цьому сенсі про національну або етнічну ідентичність можна говорити як про певну усталеність мовних, культурних, територіальних та інших визначень спільноти, її органічну цілісність і неповторність. У певному відношенні саме на цій теоретико-методологічній парадигмі вибудовуються всі примордіалістські й есенціалістські концепти нації, етнічної та національної ідентичності.

Постмодернізм розглядає ідентичність крізь призму дискурсу, що формує та визначає її сприйняття індивідами. Це насамперед роботи зарубіжних дослідників: М. Фуко, Ж. Ліотара, Е. Лакло, Ш. Муффа, Н. Феркло, Л. Філліпса, М. Йоргенсен, І. Нойманн, Г. Джонстона та ін.

Згідно з позицією соціальних конструктивістів ідентичність залежить від соціального контексту та взаємодій. Цієї думки зокрема дотримуються Л. Виготський, Ж. Піаже, А. Шюц, П. Бергер, Т. Лукман, А. Вендт, Дж. Чеккель, Д. Фірон, Д. Летін, Ф. Шіммельфенінг, Дж. Серл, М. Розумний, Г. Яворська та ін.

Кожна парадигма висуває власні аргументи щодо визначення суті ідентичності, механізмів і чинників її формування, що часто просто актуалізують ту чи іншу сьогodнішню іпостась цього феномена або виділяють його історичні особливості формування.

Проблема міждисциплінарного походження ідентичності (як і у випадку теоретичного опосередкування нації та етносу) породила й проблему її дискурсивного нагромадження. А. Санченко зазначає, що «категорія ідентичності має багатаспектний характер. Її зміст включає в себе різні сторони соціального буття, багатогранність людського досвіду і практичної діяльності людей. Природно, що зі зміною історичних, соціальних, політичних умов змінюється і сутність даного поняття» [18, с. 159].

Зараз триває процес пошуку «української ідентичності». Українці досі не можуть визначитися: бачать вони себе в європейській історичній культурі чи в радянсько-російській.

Абсолютні протиріччя викликають питання мови, історії, релігії. Причини такої ситуації, на думку А. Санченко, потрібно шукати в історичному розколі української нації [18].

Український Схід тривалий час перебував під впливом Росії (як культурний, так і політичний аспекти), у той час як на Захід України вплив має Європа. У цьому разі об'єднувальною ланкою повинна стати спільна історія, без якої не можна створити українську автентичність. На жаль, українська історія стала засобом маніпуляції політиків, які використовують її у своїх інтересах для різних політичних цілей.

Як стверджує М. Т. Степико, «українська ідентичність не тотожна ані національній, ані етнічній. Національній – тому, що вона не обмежується кордонами держави Україна, і в певному відношенні є тотожною громадянській ідентичності як феномену політичної нації. Етнічній – оскільки, по-перше, система цінностей українського етносу, його культура, звичаї, обряди не є загальноприйнятими, а по-друге, українці – не просто етнос, один із багатьох, який мешкає на теренах України, а етнос титульний, що дає назву країні, державі та її символам. Українську ідентичність мають також представники численної діаспори – і західної, і східної. Крім того, Україна, як і всі країни, теж має свою неповторну природну та соціокультурну ідентичність, на підставі якої формується і внутрішній, і міжнародний імідж та бренд» [21, с. 185].

Такої ж думки дотримується і О. О. Газізова, вказуючи, що «українська національна ідентичність не тотожна українській етнічній ідентичності, оскільки є результатом взаємодії водночас громадянсько-політичних та етнокультурних чинників, а також через те, що українська національна ідентичність акцентує увагу насамперед на державо-політичному та громадянському, а не на етнічному чинникові» [4, с. 185].

Історичні витоки української ідентичності, як справедливо зазначає М. Т. Степико, «можна віднести до згадок топоніма «Україна», вперше зафіксованих у 1187 р. у Київському літописі, через 130 років після смерті київського князя Ярослава Мудрого. До того ж, як пише М. Моїсєєв (академік РАН), коли на Куликовому полі зійшлися орди Мамає та руське ополчення, з Червоної України князь Боброк привів рать. Тоді всі частини Русі називалися Українами; Московії на той час не було, це була Заліська Україна, Київ називався Дніпровською, а Галичина – Червоною Україною» [21, с. 173].

Уперше феномен української ідентичності як проблема національного будівництва згадується у кириломефодіївців і Т. Шевченка. Лише у нього з'являється сучасне поняття «народу» як уявленої ідеалізованої спільноти «і мертвих, і живих, і ненароджених», яка включає в себе всі стани, затираючи, як пише М. Рябчук, драматичний розлом між козацькою Україною (кочовою, лицарською) та селянською (осілою, землеробською) [17].

Можна погодитися з Н. Пелагешою, що українська національна ідентичність знаходиться на стадії становлення та проходить етап, який розвинені європейські держави-нації минули в період модерну. Для більшості з них він завершився створенням національної ідентичності. Що стосується української ідентичності, то вона й досі є «незавершеним проектом». Саме зараз, на її думку, в Україні формується національний наратив, створюються національний інформаційно-комунікативний, культурно-символічний простори, відбуваються інші процеси, характерні для періоду створення національної ідентичності. Фактично спостерігаємо формування української національної «уявленої спільноти», яка до того ж має глибокі історичні та соціокультурні корені [15].

Як вважає Е. Вілсон, «... українську ідентичність іще треба «перебудувати», відокремивши її від інших національних історій, з якими пов'язувалося життя українців протягом сторіч – російської, радянської, польської, угорської тощо» [3, с. 378].

Разом з тим щодо типів української ідентичності існують різні думки, часом протилежні. Так, на думку, публіциста М. Рябчука, є дві «України»: громадяни нової держави за власним вибором (зробленим 1 грудня 1991 р.), україномовні патріоти, західники та проєвропейці, а також ностальгійні «совки», креоли за своєю свідомістю, поступливі авторитаризму, російськомовні, конформісти, євразійці та москвофіли. Ці групи уособлюють дві моделі розвитку країни, що є не лише антагоністичними, а й взаємовиключними, у зв'язку з чим перемогти має одна з двох (тобто є Львів і Донецьк, що «б'ються» за Київ) [17].

Майже повністю поділяє цю думку і В. Серєда. У своїй кандидатській дисертації вона доводить, що історична ідентичність у Донецьку формується вздовж ліній не національної, а регіональної солідарності, натомість у Львові можна говорити про змішаний тип національно-регіональних солідарностей формування історичної ідентичності [20].

Натомість, на думку Я. Грицака (базується на соціологічних спостереженнях, проведених у Львові та Донецьку в межах проекту «Ідентичність і соціальна лояльність»), є підстави стверджувати, що протистояння в Україні відбувається не між українською та російською ідентичностями, а між різними варіантами української ідентичності.

За результатами дослідження проблеми збереження української ідентичності можна зробити такий висновок.

Майбутнє України у контексті глобалізаційних процесів буде визначатися через збереження її культури в єдності з формуванням нової національно-політичної ідентичності й ментальності, всебічну підтримку освіти й науки, повноцінну інтеграцію національної культури до європейського культурного простору, здатність української творчої меншості адекватно відповідати на виклики глобалізації, насамперед, у соціокультурній сфері.

Стратегічним напрямом для розвитку культурної сфери повинно бути формування цілісного мовнокультурного простору, який має ґрунтуватися на утвердженні української мови у всіх сферах суспільного життя, на забезпеченні присутності національного культурного продукту в належних обсягах на вітчизняному і світовому ринках.

Непересічне значення для збереження української ідентичності має дослідження стрімкого зростання мобільності населення, масовизації й інтенсифікації міграційних процесів. На відміну від попередніх хвиль еміграції, нинішні мігранти часто не намагаються повномасштабно інтегруватися в суспільство, оволодіти мовою країни перебування, прийняти усталені в ній традиції, звичаї, спосіб життя, культуру. Тим самим проблема адаптації й інтеграції іноземців переростає у проблему співіснування корінного населення з новоутвореною національною меншістю. Кількісне зростання представників національних меншин переважно арабського світу, поширення ісламу, підміна загальнолюдських цінностей цінностями однієї конфесійної гілки є дезінтегруючим чинником на шляху до європейського прогресу. Поступово відбувається розмивання національної ідентичності, що є для багатьох корінних етносів регресом.

На сучасному етапі в Україні відбуваються міграційні процеси практично всіх типів – зовнішня і внутрішня, еміграція та імміграція, тимчасова трудова й етнічна, на законних

підставах і нелегальна. Найхарактернішими типами міграції є зовнішня міграція: трудова нелегальна тимчасова еміграція, нелегальна транзитна міграція, класична еміграція – виїзд на постійне місце проживання за кордон. У нашій державі переважають такі типи зовнішньої міграції, які негативно впливають на стан українського суспільства. Україна стала країною-донором, котра постачає світові, окрім природних ресурсів, найцінніший національний ресурс – людей.

Основним засобом збереження української ідентичності є діалог і спадкоємність культур, а не тільки безособове спілкування індивідів. Щоправда, сьогодні така загальна відповідь уже не є вичерпною, оскільки сам діалог і спадкоємність культур ускладнюються у випадку кризи ідентичності чи її швидких змін, а також у ситуації плюралізації ідентичностей. Це стосується і окремого індивіда, і спільноти людей, і конкретного суспільства.

Ще однією важливою проблемою збереження української національної ідентичності є потреба поєднання в ній сільської та урбаністичної окремішності (гемайншафтних і гезельшафтних відносин з Ф. Тьоннісом), тобто раціоналістичних засад побудови та життєдіяльності нації (місто) з наповненням їх міжособистісними культурними й емоційними смислами (село). Очевидно, що сільська культура на сьогодні не може бути єдиною засадою формування модерної української національної ідентичності. Хоча українське село у всі часи лихоліть забезпечувало культурну та життєву тяглість країни.

Стрімке зростання обсягу радіо- і телеповідомлень, комп'ютерної інформації створили умови інформаційного фундаменталізму, в яких людина сприймає факти односторонньо. Сучасні ЗМІ втрачають національну автентичність, формуючи у масовій свідомості сукупність стандартних й усереднених стереотипів поведінки, здебільшого запозичених із західної масової культури.

Входження України в європейський інтеграційний простір і визнання її європейськими партнерами потребує значної активності не лише в соціально-економічній та політичній перебудові України, а й у забезпеченні інформаційно-іміджевої підтримки інтеграції країни як на національному, так і регіональному рівнях.

Сучасні українські науковці вже чимало праць присвятили дослідженню такого поняття як «українська ідентичність» [2; 14; 15; 16; 20; 21]. Над цією тематикою працюють і вчені Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії [1; 4; 5; 6; 7; 9; 10; 11; 18], які переконані в тому, що відречення від природної українськості призведе до асиміляції й деградації національної інтелігенції, а також до розпорошення українського народу як такого.

Як наголошує Я. Калакура, «ніхто не має права заборонити нам бути українцями, народжуватися українцями, плекати й утверджувати українську мову, національну освіту, культуру, науку, насолоджуватися рідними піснями, поетичним словом Великого Тараса, примножувати народні традиції, господарювати на своїй споконвічній землі й будувати самостійну соборну Українську Державу» [7].

Основним завданням Інституту є координація та проведення наукових українознавчих досліджень, спрямованих на вивчення українства як загальноцивілізаційного феномена в просторі і часі. Відповідно, головною метою діяльності Інституту було і лишається – проведення комплексних наукових досліджень з проблем українознавства, включаючи розробку його теоретико-методологічних засад; перспективних проблем націє-, державо-, та культуротворення; філософсько-світоглядних трансформацій українського соціуму;

освітніх аспектів самозбереження та розвитку українства тощо. Чільне місце в діяльності наукових співробітників ННДІУВІ посідає також впровадження наукових результатів у практику життєдіяльності українства як в Україні, так і поза її межами, зокрема в розвиток освіти; організація та проведення стажування фахівців з українознавства; підготовка і атестація науково-педагогічних кадрів з українознавства, надання організаційної, наукової та навчально-методичної допомоги відповідним інституціям, що працюють в сфері українознавства тощо [6].

Серед найвагоміших досліджень вчених Інституту, безпосередньо дотичних до цієї українознавчої теми, на наш погляд, є праці П. П. Кононенка, Т. П. Кононенка, В. С. Крисаченка, О. В. Дякової, Я. С. Калакури, О. О. Газізової, А. Санченко, С. М. Бойко та ін.

Т. Кононенко у праці «Теорія світових ідентичностей. Формування глобалістичної парадигми наук» звертає увагу на те, що українська ідентичність за сучасних умов не втрачає провідної ролі в суспільній свідомості, але дуже суттєво змінює свою форму і засоби поширення. Тому найближчим завданням сучасного українознавства, на думку Т. Кононенка, є «унаочнення глобальної світової мережі українськості і побудова зручної для всіх системи спілкування» (характерної для українців і водночас самобутньої в середовищі національного перебування). Очевидними засобами такого узагальненого спілкування є: поліграфічні видання, інтернет-середовище та розгалужена світова мережа українознавчих центрів. Лише за цих умов варто вести мову про можливість встановлення достеменних ознак української ідентичності як світової [10].

Як зазначає Т. Кононенко, «згідно з предметом науки «українознавство» у сучасній концепції, заснованій Національним науково-дослідним інститутом українознавства та всесвітньої історії під керівництвом П. Кононенка, йдеться не лише про «українську національну ідентичність», а про «українську світову ідентичність», властивості якої висновуються з узагальненого досвіду всього сучасного світового українства [10].

А. Санченко у статті «Проблема ідентичності та самозбереження української нації» [18] розглядає критерії, за якими визначається українська ідентичність, а також вказуються причини розколу української нації. Зокрема, акцентується увага на українськості як на процесі свідомого знищення українців, пригнічення росту та розвитку національної свідомості, самовизначення та самоідентифікації.

В. Крисаченко у статті «Українська ідентичність» наводить вислів В. Липинського: «Ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її собі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути», – розміщений як один із епіграфів до його праці, в якій відомий державник-гетьманець у жовтні 1920 р. звернувся до української громади, розсіяної по всьому світу, з листами «Наша орієнтація» [11, с. 209]. Інакше кажучи, українській спільноті слід самій зрозуміти своє значення у світі, переконатись, що світ повинен знати Україну, а її громадяни – усвідомлювати національну гордість за неї, відчувати свою належність до великої нації, однієї з найдавніших у світі, яка зробила чималий внесок у світову цивілізацію.

П. П. Кононенко звертає увагу на те, що віра та релігія в сучасній Україні відіграють також не останню роль у формуванні української національної ідентичності. Віра в історії України мала величезне значення, особливо у козацтві, у національно-визвольних рухах. При вступі до запорізького

козацтва потрібно було пройти своєрідний тест: питали, чи у Бога вірує людина та просили перехреститися, тільки після цього дозволяли пройти на територію, де перебували козаки. Людині без віри не можна. На цій першооснові базується весь уклад життя людини, формується її світогляд та виховується людяність. Тому віра як невід'ємна частина української культури може бути чинником формування української ідентичності [9].

За результатами дослідження проблеми збереження української ідентичності можна зробити висновок про те, що попри значну наявну кількість напрацювань, присвячених українській ідентичності, на жаль, ще досить мало узагальнюючих концептуальних публікацій [2; 8; 13; 15; 21], в яких на достатньому теоретичному рівні, а головне – всебічно, аналізуються шляхи збереження української ідентичності. Проведений аналіз джерел і публікацій, у яких було досліджено українську ідентичність, засвідчив, що заявлена автором проблематика потребує подальшого вивчення.

До процесу збереження української ідентичності в Україні мають бути залучені всі сили суспільства – органи державної влади і місцевого самоврядування всіх рівнів, політичні партії і громадські організації – на основі їх солідарної і конструктивної співпраці в рамках розроблених для цього відповідних державних програм. Зусилля мають бути, насамперед, спрямовані на формування цілісного і гармонійного національного мовно-культурного простору; відродження історичної пам'яті українського народу; виховання національно свідомих громадян України. Кожен майбутній громадянин України повинен знати історію України, володіти її мовою, шанувати державні символи. Українська ідентичність неможлива поза існуванням достатньо розвинутого громадянського суспільства.

1. Бойко С. Роль освітнього проекту «міжнародний конкурс з українознавства» для формування української ідентичності молоді України і зарубіжжя / С. Бойко // Українознавство. – 2011. – № 4. – С. 181–186. 2. Виклики української ідентичності: політико-економічні та соціокультурні проблеми. – К.: Національна академія управління, 2008. – 250 с. 3. Вілсон Е. Українці: несподівана нація / Е. Вілсон. – К.: «К. І. С.», 2004. – С. 378. 4. Газізова О. О. Збереження національної ідентичності українського суспільства в умовах глобалізаційних процесів / О. О. Газізова // Особистість, суспільство, держава: розуміння свободи і відповідальності: Матеріали XII науково-практичної конференції. – К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2012. – С. 184–186. 5. Дякова О. В. Соціально-економічні підвалини збереження ідентичності української діаспори – концептуальні та теоретико-методологічні основи дослідження / О. В. Дякова // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К.: Українське агентство інформації та друку «Рада», 2009. – Т. XXVI. – С. 445–457. 6. Інформація про наукову діяльність Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nrius.org.ua/images/book/zvit2011.pdf>. 7. Калакура Я. Мова як об'єкт та інструмент історичного дослідження / Я. Калакура // Українознавство. – 2005. – № 4. – С. 96. 8. Козловець М. А. Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізації: монографія / М. А. Козловець, Н. М. Ковтун. – К.: ПАРАПАН, 2010. – 347 с. 9. Кононенко П. П. Самоідентифікація української нації як чинник духовного та інтелектуального збагачення суспільства / П. П. Кононенко // Соціокультурні чинники розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства і молоді: Наукові праці та матеріали конференції. – К.: Т-во «Знання України», 2001. – Вип. 1. – С. 434–441. 10. Кононенко Т. Теорія світових ідентичностей. Формування глобалістичної парадигми наук / Т. Кононенко // Українознавство. – 2009. – № 4. – С. 27–34. 11. Крисаченко В. Українська ідентичність / В. Крисаченко // Українознавство. – 2010. – № 3 (36). – С. 209–213. 12. Нагорна Л. П. Національна ідентичність в Україні / Л. П. Нагорна. – К.: ІПІЕНД, 2002. – 272 с. 13. Обушний М. І. Етнос і нація: проблеми ідентичності / М. І. Обушний. – К.: Укр. центр духовної культури, 1998. – 203 с. 14. Павлюк Л. Етностереотипи, етнорефлексія та розвиток української ідентичності / Л. Павлюк // Україна – проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство. – К., 2003. – С. 108–113. 15. Пелагеша Н. Україна у смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації: Монографія / Н. Пелагеша. – К.: НІСД,

2008. – 288 с. 16. *Победа Н.* Моделі української ідентичності / Н. Победа // Україна – проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство. – К., 2003. – С. 114–123. 17. *Рябчук М.* Постколоніальний синдром. Спостереження / М. Рябчук. – К.: «К. І. С.», 2011. – С. 184. 18. *Санченко А.* Проблема ідентичності та самозбереження української нації / А. Санченко // Українознавство. – 2012. – № 2. – С. 159–163. 19. *Сергейчук В. І.* Трансформація національної ідентичності: історіософські, культурологічні та соціально-психологічні

аспекти / В. Сергейчук, В. Пискун, Т. Воропаєва // Фундаментальні орієнтири науки (ФОН). – К.: Видавничий дім «Академперіодика», 2005. – С. 24–53. 20. *Серєда В.* Регіональні особливості історичних ідентичностей та їх вплив на формування сучасних політичних орієнтацій в Україні: автореф. дис. ... канд. соц. н.: 22.00.04. – К., 2006. – С. 5. 21. *Степико М. Т.* Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія / М. Т. Степико. – К.: НІСД, 2011. – 336 с.

Маріуш Бродніцкі

Мультикультурна освіта в Гданську в XVI–XVII ст.

Автор статті показав Гданськ XVI–XVII ст. як приклад метрополії, що втілювала в життя ідеї міжкультурної та багатокультурної освіти. Багатолітні дискусії, що проводилися викладачами Гданської академічної гімназії (Athenae Gedanenses) та Єзуїтської колегії, значною мірою вплинули на міжкультурне існування, взаєморозуміння та співпрацю різних суспільних і конфесійних верств населення міста.

The author showed Gdansk 16–17 century as an example of the metropolis, which embodied the ideas of intercultural and multicultural education. Years of discussion by local teachers of Gdańsk Academic Gymnasium (Athenae Gedanenses) and the Jesuit College greatly influenced the intercultural existence, mutual understanding and cooperation between different social and religious groups of the city's population.

Гданськ – це особливе місто й унікальне місце у просторі, сформованому певним ходом історичних подій; воно не випадково розташоване на території, мешканці якої, що показують численні документи, добре знайомі з поняттям *genius loci* (лат. «добрий дух, дух-опікун») [11; 12; 15; 20; 23; 24; 26]. З іншого боку, естетика й урбаністичні основи, які легко можна відтворити, дивлячись на плани міста, складені картографами, на його панораму, або просто блукаючи вулицями, пов'язують його з іншими Ганзейськими центрами. Таким чином, унікальність і винятковість Гданська вписуються у ширший контекст, що оприявнює своєрідний спосіб мислення, вирішення філософських питань міжнародного масштабу, спосіб життя міжнародної спільноти.

Місто Гданськ, в якому було модифіковано філософію Аристотеля, а разом з нею загалом гуманітарну думку, становить особливо важливий спосіб побудови досвіду культурного простору. Більш того, міський простір, конструйований за рахунок нашарування містобудівних і архітектурних проектів (економічних, естетичних і етичних, гносеологічних і метафізичних) внаслідок накопичення в одному місці може бути визнаний еквівалентом світу в цілому. Відомий філософ Георг Піхт висловив думку про те, що «найбільш корисним у поясненні структури кругозору якоїсь епохи є спостереження за її архітектурою; архітектура через формування її видимого простору завжди показує вимір духовної глибини, в якій рухаються люди цієї епохи» [25, с. 297]. Дивлячись на місто, блукаючи вулицями, ми «читаємо» і, отже, аналізуємо світ, в якому живемо. Створюючи і зберігаючи філософські думки, будуючи порядок та ієрархію цінностей, Гданськ розповідає нам не лише про те, що було і залишається важливим для людей протягом багатьох століть, але і про те, як вони сприймали світ і своє місце в ньому. Місто дарує нам готові візуальні й просторові відповіді на питання про картину світу її мешканців, які ми не можемо поставити їм безпосередньо.

Місто завжди було особливим об'єктом людського досвіду, пізнання, міркувань. Було природною таємницею, яка привела його до форми засвідчення людської величі. Багато століть воно було предметом, але з плином часу все частіше проявляло свій суб'єктивний вимір. Поселення завжди характеризувалося нефізичними стосунками між людськими істотами, стосунками, відомими тільки людині. Це свого роду гармонія творення між людиною та її оточенням, яка має, насамперед, духовний характер, оскільки реалізується через

розуміння місця, в якому людина перебуває. Людина у своєму бутті продовжує відносини з оточенням, завдяки якому стає мешканцем, а місце – його «домом». Воно набуває світського характеру тому, що наповнюється конкретними якістьми, формується набором розумово осяжних змістів. Тож союз поселення – це духовні відносини, стосунки порозуміння. Таке уявлення про простір, як відносини взаєморозуміння, відкриває нову перспективу мислення про нього, перспективу, яку можна назвати герменевтикою місця / герменевтикою міста тому, що вона входить у духовну топографію людського світу. Людина живе у світі через своє мислення. Помітно, що вона так живе, як думає, тобто так, як вона вмє думати. Якість місця залежить від способу мислення, хоча вона не має в ньому свого джерела, а в речі, яка створює простір. Буття й мислення переплітаються одне з одним, проте першість має буття, а думка може бути лише відповіддю на виклик буття. Місце з-посеред речей проявляється тільки тоді, коли думка дозволить йому стати наявним. Думка через свою вірність місцю дає можливість мешкати в ньому. Тільки через думку місце показує свій зміст, річ виявляє свій спосіб життя [5; 6].

Думати про місто тільки у філософському, історичному, соціологічному, теологічному вимірах недостатньо [3]. Слід говорити про нього ще глибше: у культуротворчому [30] та екуменічному вимірах.

Місто можна розуміти в антропологічний спосіб – тоді воно матиме своє тіло, дух і особистість. У місті також можливий матеріальний вимір. Цей аспект виражається в території, будівлях, вулицях, стадіонах, річках, пагорбах і долинах, парках, а також в обладнанні, фабриках, заводах, школах, лікарнях, бібліотеках, розважальних закладах, техніці, промисловості та всій матеріальній культурі. До соматичної сфери належать також системи покращення колективного життя, тобто закон, мова, код поведінки, фольклор, традиції та засоби для існування, модель існування тощо [28].

Антропологічний образ міста буде інтелектуальне і моральне життя. Місто Гданськ має свій духовний профіль, людський потенціал та інтелектуальний рівень. Воно генерує потужні джерела ідей, науки, мистецтва, краси, потягу до нескінченності, духовної моторики і футурологічного сенсу. У місті народжуються філософські системи, інтелектуальні течії, стилі життя, великі відкриття, суспільна самосвідомість.

Остаточний профіль міста визначає характер його «особистості», яку, в свою чергу, окреслює головним чином